

[Αποζημιώσεις κατοίκων Διστόμου]

Α.Π. 11/2000, Ολομέλεια

Πρόεδρος: Στ. Μαθθίας

Εισηγητής: Ν. Γεωργίλης, αρεοπαγίτης

Διεθνές έθιμο. Γενικά παραδεγμένοι κανόνες - ετεροδικία (άρθρο 28 παρ. 1 Συντ.). Για να υπάρξει διεθνές έθιμο είναι απαραίτητη η ύπαρξη τόσο του εξωτερικού (σταθερή και ομοιόμορφη πρακτική), όσο και του ψυχολογικού στοιχείου (πεποίθηση ότι η πρακτική αυτή ανταποκρίνεται σε ορισμένη νομική υποχρέωση ή δικαίωμα). Το διεθνές έθιμο, ως γενικά παραδεγμένος κανόνας του διεθνούς δικαίου, αποτελεί σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ. 1 Συντ. αναπόσπαστο μέρος του ελληνικού δικαίου και υπερισχύει από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου. Τα εθνικά δικαστήρια, σε εφαρμογή κανόνα διεθνούς εθίμου, έχουν διεθνή δικαιοδοσία να εκδικάζουν αγωγές αποζημίωσης για αδικοπραξίες που τελέστηκαν σε βάρος προσώπων και της παρουσίας αυτών σε έδαφος του *forum* από όργανα αλλοδαπού κράτους που ήταν παρόντα στο ίδιο έδαφος κατά το χρόνο τέλεσης των αδικοπραξιών τούτων και αν ακόμη πρόκειται για πράξεις κυριαρχικής εξουσίας. Μειοψηφία. Απορρίπτεται η αίτηση αναιρέσεως.

Επειδή παραδεκτά εισάγονται στην τακτική Ολομέλεια οι από τους αριθ. 1, 19, 4 και 14 του άρθρου 559 Κ.Πολ.Δ. λόγοι της από 24.7.1998 αίτησης του Δημοσίου της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας για αναίρεση της 137/1997 τελεσίδικης απόφασης του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Λιβαδειάς, οι οποίοι παραπέμφθηκαν σε αυτή με την απόφαση 1357/1999 του Α΄ Τμήματος του Δικαστηρίου τούτου, ως γενικότερου ενδιαφέροντος, σύμφωνα με το άρθρο 563 παρ. 2 στοιχ. β΄ του ίδιου Κώδικα.

Επειδή κατά το άρθρο 38 παρ. 1 του Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης (1946), το διεθνές έθιμο, ως πηγή του διεθνούς δικαίου, είναι η γενική πρακτική που γίνεται δεκτή ως κανόνας δικαίου. Για να υπάρξει λοιπόν διεθνές έθιμο είναι απαραίτητα δύο στοιχεία:

(α) Ένα πραγματικό, εξωτερικό, που είναι η σταθερή και ομοιόμορφη πρακτική και

(β) Ένα στοιχείο ψυχολογικό, η πεποίθηση ότι η πρακτική αυτή ανταποκρίνεται σε ορισμένη νομική υποχρέωση ή δικαίωμα (*opinio juris sive necessitatis*). Έτσι, όταν τα κράτη στις μεταξύ τους σχέσεις ακολουθούν ορισμένη πρακτική, θετική ή αρνητική, με την πεποίθηση ότι αυτή αποτελεί νόμιμη ενέργεια κατά το διεθνές δίκαιο, τότε δημιουργούν έθιμο. Στη διαμόρφωση του διεθνούς εθίμου, από τη φύση των πραγμάτων, μεγαλύτερη βαρύτητα έχουν τα κράτη που συνδέονται περισσότερο με το αντικείμενό της. Για την εκτίμηση της αξίας της πρακτικής των κρατών λαμβάνεται υπόψη και το στοιχείο χρόνος, αφού η διάρκεια δείχνει και συνέπεια εφαρμογής και επαλήθευσης της αξίας του εθιμικού κανόνα, χωρίς όμως να αποκλείονται

περιπτώσεις που για τη δημιουργία εθιμικού κανόνα δεν είναι αναγκαία η μακροχρόνια πρακτική. Κεφαλαιώδους σημασίας είναι η διαπίστωση του διεθνούς εθίμου, το οποίο ως γενικά παραδεγμένος κανόνας του διεθνούς δικαίου, αποτελεί, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 28 παρ. 1 του Συντάγματος, αναπόσπαστο μέρος του ελληνικού δικαίου και υπερισχύει από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου. Ως προς τους τρόπους διαπίστωσης του εθίμου η Επιτροπή του Διεθνούς Δικαίου των Ηνωμένων Εθνών κατάρτισε το 1951 ένα ενδεικτικό πίνακα που περιλαμβάνει αποφάσεις διεθνών αλλά και εσωτερικών δικαστηρίων, διπλωματική αλληλογραφία, γνωμοδοτήσεις νομικών συμβούλων των κρατών, διεθνείς συνθήκες, εσωτερική νομοθεσία όπως επίσης και την πρακτική των διεθνών οργανισμών. Επισημαίνεται η σημασία των κωδικοποιητικών συνθηκών, με τις οποίες αποκρυσταλλώνεται εθιμικός κανόνας που ήδη ισχύει ή δημιουργείται τέτοιος κανόνας μετά τη σύναψή τους, καθώς και οι αποφάσεις των διεθνών αλλά και των εσωτερικών δικαστηρίων των επιμέρους κρατών που συμβάλλουν στον καθορισμό της ύπαρξης και του περιεχομένου του διεθνούς εθιμικού δικαίου. Τέλος τα πορίσματα της επιστήμης και ιδίως τα διδάγματα διακεκριμένων διεθνολόγων των διαφόρων εθνών (άρθρο 38 παρ. 1δ του καταστατικού του ΔΔΧ) αποτελούν βοηθητικά μέσα προς την κατεύθυνση αυτή.

Επειδή κανόνα του διεθνούς εθιμικού δικαίου και κατά συνέπεια γενικά παραδεγμένο κανόνα του δημοσίου διεθνούς δικαίου, ο οποίος, σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος, αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του ελληνικού δικαίου με αυξημένη τυπική ισχύ, αποτελεί και η ετεροδικία ή κυριαρχική ασυλία των αλλοδαπών κρατών, δηλαδή η μη υπαγωγή τους στη διεθνή δικαιοδοσία των δικαστηρίων του forum. Υπό τη σύγχρονη εκδοχή του ο θεσμός αποτελεί συνέπεια της κυριαρχίας, ανεξαρτησίας και ισότητας μεταξύ των κρατών, αποσκοπεί δε στην αποφυγή διαταραχής των διεθνών σχέσεων. Επικρατεί επίσης στη διεθνή έννομη τάξη η άποψη ότι η ετεροδικία των αλλοδαπών κρατών δεν καλύπτει όλες τις πράξεις τους (σύστημα της απόλυτης ετεροδικίας) αλλά μόνο εκείνες τις πράξεις που συνιστούν άσκηση κυριαρχικής εξουσίας έναντι των τρίτων (acta jure imperi), ενώ δεν ισχύει για εκείνες τις πράξεις που ενεργεί το αλλοδαπό δημόσιο ως fiscus στα πλαίσια των ιδιωτικού δικαίου (acta jure gestionis) σχέσεων του (σύστημα σχετικής ή περιορισμένης ετεροδικίας). Η διάκριση μεταξύ των πράξεων jure imperii και jure gestionis γίνεται με βάση το δίκαιο του forum και με βασικό κριτήριο τη φύση της πράξης της αλλοδαπής πολιτείας, αν δηλαδή αυτή ενέχει άσκηση κυριαρχικής εξουσίας. Εξάλλου η διεθνής τάση για περαιτέρω περιορισμό της ετεροδικίας των αλλοδαπών κρατών οδήγησε, στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης, στην υπογραφή (στη Βασιλεία στις 16.5.1972) της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Ετεροδικία των Κρατών. Η εν λόγω Σύμβαση ενέχει κωδικοποίηση προϊσχύοντος εθιμικού δικαίου της Ηπειρωτικής Ευρώπης και έχει επικυρωθεί από οκτώ κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης: το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, την Αυστρία, το Βέλγιο, την Κύπρο, το Λουξεμβούργο, την Ολλανδία και τη Σουηδία. Η μη επικύρωση μέχρι σήμερα της Σύμβασης αυτής από άλλα ευρωπαϊκά κράτη δεν σημαίνει, χωρίς άλλο, διαφωνία προς τις βασικές αρχές αυτής, αφού οι ευρωπαϊκές χώρες στο σύνολό τους αποδέχονται και εφαρμόζουν εθιμικά το σύστημα της περιορισμένης ετεροδικίας και μάλιστα ορισμένες από αυτές είναι και πρωτοπόροι στην εφαρμογή του εν λόγω συστήματος, όπως λ.χ. (εκτός από το Βέλγιο που έχει επικυρώσει τη Σύμβαση) η Ιταλία, η Γαλλία και η Ελλάδα. Κατά το άρθρο 11 της κωδικοποιητικής αυτής Σύμβασης ένα συμβαλλόμενο κράτος δεν μπορεί να επικαλεστεί την ετεροδικία του στο δικαστήριο ενός άλλου συμβαλλόμενου κράτους σχετικά με την αστική του ευθύνη για την αποκατάσταση της ζημίας (στην οποία περιλαμβάνεται και η χρηματική ικανοποίηση) που προκλήθηκε από αδικοπράξεις σε βάρος προσώπου ή περιουσίας (από πρόθεση ή αμέλεια σωματική βλάβη, ανθρωποκτονία, φθορά ξένης ιδιοκτησίας, εμπρησμός κλπ), ανεξάρτητα από το αν η αδικοπράξια τελέστηκε από το συμβαλλόμενο κράτος jure imperii ή jure gestionis. Απαραίτητη προϋπόθεση για τη στοιχειοθέτηση της αδικοπρακτικής ευθύνης του αλλοδαπού κράτους είναι η ύπαρξη συνδέσμου με το κράτος του forum και συγκεκριμένα απαιτείται σωρευτικά

α) η τέλεση της πράξης ή παράλειψης να έχει λάβει χώρα στο έδαφος του κράτους *forum* και β) ο δράστης να ήταν παρών στο ίδιο έδαφος κατά το χρόνο τέλεσης. Περαιτέρω η Ευρωπαϊκή αυτή Σύμβαση του 1972 ενέπνευσε και επηρέασε σημαντικές αλλοδαπές πολιτείες που θεσμοθέτησαν εσωτερικούς νόμους για την ετεροδικία των αλλοδαπών κρατών, εξαιρώντας ειδικότερα από αυτή (ετεροδικία), εκτός άλλων, και την αδικοπρακτική ευθύνη της αλλοδαπής πολιτείας κάτω από τις ίδιες πιο πάνω προϋποθέσεις που αποτελούν έκφραση της αρχής της εδαφικότητας (τέλεση της αδικοπραξίας στο έδαφος του *forum* και από δράστη που ήταν παρών στο ίδιο έδαφος κατά το χρόνο τέλεσης). Έτσι τέτοια εξαίρεση από την ετεροδικία προβλέπεται στις νομοθεσίες των Ηνωμένων Πολιτειών (Foreign Sovereign Immunities Act-FSIA του 1976, άρθρο 1605 (α) (5)), του Ηνωμένου Βασιλείου (Sovereign Immunity-Act-SIA του 1978, άρθρο 5), του Καναδά (SIA του 1982 άρθρο 6), της Αυστραλίας (FSIA του 1985, άρθρο 13), της Ν. Αφρικής (FSIA του 1981 άρθρο 6) και της Σιγκαπούρης (SIA του 1979, άρθρο 7). Εξάλλου το 1991 η Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου των Ηνωμένων Εθνών (ILC), αποτελούμενη από τους αντιπροσώπους 34 κρατών μελών του ΟΗΕ, μεταξύ των οποίων οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Βραζιλία, η Αίγυπτος, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία, η Γαλλία, η Ιταλία, η Ελλάδα, η πρώην Σοβιετική Ένωση, η Κίνα, η Ινδία και η Ιαπωνία, υπέβαλε στη Γενική Συνέλευση προς ψήφιση το οριστικό σχέδιο σύμβασης για τη "Δικαιοδοτική Ασυλία των Κρατών και της Περιουσίας τους" (Draft articles on Jurisdictional Immunities of States and their Property), για το οποίο είχε αρχίσει τις σχετικές εργασίες της το 1978. Το σημαντικό αυτό κείμενο που αντανάκλα τις απόψεις της διεθνούς κοινότητας στα θέματα της ετεροδικίας και εμπνέεται επίσης από τις αρχές της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την ετεροδικία των κρατών προβλέπει, στο άρθρο 12 και μάλιστα με ευρύτερη και πληρέστερη διατύπωση, εξαίρεση από την ετεροδικία για την αδικοπρακτική ευθύνη της αλλοδαπής πολιτείας κάτω από τις ίδιες ακριβώς προϋποθέσεις, ότι δηλαδή "η πράξη ή η παράλειψη συνέβη εξ ολοκλήρου ή εν μέρει στο έδαφος της άλλης πολιτείας (*forum*) και ο αυτουργός (δράστης) της πράξης ή παράλειψης ήταν παρών στο ίδιο έδαφος κατά το χρόνο της πράξης ή παράλειψης". Στα ερμηνευτικά σχόλια του ειδικού εισηγητή κάτω από το ως άνω άρθρο διευκρινίζεται ότι τούτο έχει ως βάση την αρχή της εδαφικότητας και αφορά αδικήματα από πρόθεση ή αμέλεια (ακόμη και πολιτική δολοφονία που διαπράχθηκαν σε βάρος ατόμων στο έδαφος του *forum* από όργανα ή υπαλλήλους του αλλοδαπού κράτους, ανεξάρτητα αν πρόκειται για πράξεις *jure imperii* ή *jure gestionis*). Ταυτόσημο με το παραπάνω σχέδιο της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου είναι και το σχέδιο του ίδιου έτους 1991 του Ινστιτούτου Διεθνούς Δικαίου, το οποίο επίσης προβλέπει (άρθρο 2 παρ. 2 περίπτ. ε) εξαίρεση από την ετεροδικία και ύπαρξη δικαιοδοσίας των δικαστηρίων του *forum* σχετικά με αδικήματα θανάτωσης ή σωματικής βλάβης προσώπων ή απώλειας ή βλάβης περιουσίας που οφείλονται σε δραστηριότητες ξένης πολιτείας και των οργάνων της μέσα στο χώρο δικαιοδοσίας του *forum*. Παράλληλα τα δικαστήρια των χωρών της διεθνούς κοινότητας με πρώτα τα δικαστήρια των ΗΠΑ εξέδωσαν αποφάσεις, με τις οποίες δέχθηκαν ότι είχαν δικαιοδοσία να εκδικάσουν αγωγές ατόμων κατά αλλοδαπών κρατών προς αποζημίωσή τους για άδικες πράξεις που τελέστηκαν *jure imperii* στο έδαφος του *forum* και από δράστες που ήταν παρόντες στο ίδιο έδαφος κατά το χρόνο τέλεσης αυτών. Έτσι αναφέρεται ενδεικτικά η υπόθεση *Letelier v. Republic of Chile* (488 F. Supp. 665 DDC1980), στην οποία τα αμερικανικά δικαστήρια έκριναν ότι είχαν δικαιοδοσία για την εκδίκαση της υπόθεσης αυτής που αφορούσε τη δολοφονία του πρώην πρεσβευτή της Χιλής Orlando Letelier σε βομβιστική επίθεση στις ΗΠΑ, η οποία είχε διαταχθεί από την τότε κυβέρνηση της Χιλής και είχε εκτελεστεί από όργανα αυτής, ήταν δηλ. πράξη *jure imperii* που διαπράχθηκε κατά παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσα στις ΗΠΑ και εναντίον των αρχών του διεθνούς δικαίου. Ομοίως το Εφετείο της 9ης περιφέρειας των ΗΠΑ έκρινε ότι είχε δικαιοδοσία να εκδικάσει την υπόθεση *Liu v.*

Republic of China (642 F. Supp. 297 (N.D. Cal. 1986)) που αφορούσε την εκτέλεση (με πυροβολισμό σε αμερικανικό έδαφος, του ταίβανου διαφωνούντος Henry Liu από πράκτορες της Κίνας που ενήργησε κατ' ενάσκηση της κρατικής κυριαρχίας της (*jure imperii*)). Την εν λόγω εξαίρεση από την ετεροδικία υιοθετεί και μεγάλος αριθμός διακεκριμένων δημοσιολόγων.

Ενόψει τούτων διαπιστώνεται γενική πρακτική των κρατών της διεθνούς κοινότητας που γίνεται δεκτή ως δίκαιο, δηλ. η διαμόρφωση διεθνούς εθίμου που αποτελεί, σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος, αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού δικαίου με αυξημένη τυπική ισχύ, κατά το οποίο τα εγγώρια δικαστήρια, κατ' εξαίρεση από την αρχή της ετεροδικίας, έχουν διεθνή δικαιοδοσία να εκδικάζουν αγωγές αποζημίωσης (στην οποία περιλαμβάνεται και η χρηματική ικανοποίηση) για αδικοπραξίες που τελέστηκαν σε βάρος προσώπων και της περιουσίας αυτών σε έδαφος του forum από όργανα αλλοδαπού κράτους που ήταν παρόντα στο ίδιο έδαφος κατά τον χρόνο τέλεσης των αδικοπραξιών τούτων και αν ακόμη πρόκειται για πράξεις κυριαρχικής εξουσίας (acta jure imperii).

Μειοψηφούσα γνώμη πέντε (5) μελών του Δικαστηρίου, ήτοι του Προέδρου του Αρείου Πάγου Στεφ. Ματθία και των Αρεοπαγιτών Αριστ. Κρομμύδα, Γεωργ. Ρήγου, Θεοδ. Μπάκα και Κωνστ. Βαρδαβάκη δέχεται τα ακόλουθα: "Η Ευρωπαϊκή σύμβαση για την Ετεροδικία των Κρατών, του έτους 1972, δεν αποτελεί εξολοκλήρου κωδικοποίηση προδιαμορφωμένου ήδη εθιμικού δικαίου. Η εξαίρεση από την ετεροδικία (κρατική ασυλία) για αδικήματα που τελέστηκαν στο έδαφος του κράτους του forum από δράστη ευρισκόμενο στο έδαφος αυτό, ως πράξεις κυριαρχίας (jure imperii), ούτε τότε (1972) ανταποκρινόταν ούτε σήμερα ανταποκρίνεται σε γενικώς παραδεδεγμένο (εθιμικό) κανόνα διεθνούς δικαίου. Εκτός από τα οκτώ μόλις κράτη που έχουν κυρώσει τη Σύμβαση αυτή, σε κανένα άλλο διεθνές συμβατικό κείμενο δεν προβλέπεται τέτοια εξαίρεση. Το γεγονός ότι τα ανωτέρω αναφερόμενα αγγλοσαξωνικά κράτη καθιέρωσαν κατόπιν, τέτοια εξαίρεση, με εσωτερικό νόμο, που περιορίζει την ασυλία των άλλων κρατών ενώπιον των δικών τους δικαστηρίων, στερείται σημασίας για τη συναγωγή διεθνούς εθίμου. Διότι δεν πρόκειται για κείμενα της διεθνούς έννομης τάξης αλλά για εσωτερικό (εθνικό) δίκαιο. Με αυτό ρυθμίζεται η κρατική ασυλία μόνο ως ζήτημα δικαιοδοσίας των εθνικών δικαστηρίων των ως άνω αγγλοσαξωνικών κρατών για τα άλλα αποκλειστικώς κράτη και όχι αμφιμερώς. Για το λόγο αυτό και οι επικαλούμενες, από την πλειοψηφία, δύο ως άνω αποφάσεις δικαστηρίων των ΗΠΑ δεν τεκμηριώνουν την ύπαρξη διεθνούς εθίμου, αφού οι αποφάσεις αυτές εφαρμόζουν εσωτερικό νόμο των ΗΠΑ και όχι κανόνα διεθνούς δικαίου. Εξάλλου, το Σχέδιο που η Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου των Ηνωμένων Εθνών (ILC) άρχισε να καταρτίζει το έτος 1978 και υπέβαλε στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ το έτος 1991 (Draft on Jurisdictional Immunities of States and their Property) παραμένει ακόμη και σήμερα απλό σχέδιο, όπως άλλωστε και το ανάλογο Σχέδιο του Ινστιτούτου Διεθνούς Δικαίου. Η κατάρτισή τους μαρτυρεί την έλλειψη εθιμικού κανόνα κατά τον οποίο εξαιρούνται από την κρατική ασυλία αδικήματα που τελέστηκαν στο έδαφος του κράτους του forum ως πράξεις imperium. Και η ασυμφωνία, στην οποία οφείλεται η μη προώθηση των Σχεδίων αυτών, ώστε να καταστούν δεσμευτικά κείμενα, επιβεβαιώνει ότι η ρύθμιση που προνοούν, και μάλιστα ως προς την επίμαχη εδώ εξαίρεση, δεν αποτελεί γενικώς παραδεδεγμένο κανόνα του διεθνούς δικαίου, δηλαδή διεθνές έθιμο. Περαιτέρω, στο Σχέδιο για την κρατική ασυλία μεταξύ Αμερικανικών Κρατών του Interamerican Juridical Committee του έτους 1983 η εξαίρεση για αδικήματα που τελέστηκαν στο έδαφος του forum περιορίζεται μόνο σ' εκείνα που διαπράχθηκαν στα "πλαίσια εμπορικών δραστηριοτήτων", άρα δεν εκτείνεται σε αδικήματα iure imperii (άρθρο 6 περίπτ. ε συνδ. άρθρο 5 παρ. 1). Χαρακτηριστική, επίσης είναι και η νομολογία της Βουλής των Λόρδων, με την οποία γίνεται δεκτή η ένσταση ετεροδικίας αλλοδαπών κρατών, με την αυτοτελή σκέψη ότι πρόκειται για αδικήματα που είχαν τελεσθεί iure imperii (House of Lords: Congresso del Partido, 1983, Kuwait Airways Corporation v. Iraqi Airways Co, 1995. Γενικότερα: Académie de droit International, Recueil des Cours, 1980 II, tome 167, Sir Ian Sinclair, σελ. 141 επ.)".

Επειδή η εξαίρεση από τον κανόνα της ετεροδικίας, δεν καταλαμβάνει αξιώσεις αποζημίωσης από καταστάσεις που είναι αποτέλεσμα ένοπλων συρράξεων, τον πυρήνα των οποίων αποτελεί κατά κανόνα η σύγκρουση μεταξύ κρατών που πλήττει αναγκαιώς και τον άμαχο πληθυσμό και οι οποίες αξιώσεις ρυθμίζονται με τις συνήθεις διακρατικές συμφωνίες μετά από πόλεμο και για πρακτικούς ακόμη λόγους (αποφυγή πλημμυρίδας αγωγών από τη μία πλευρά αλλά και ανταγωγών από την

άλλη). Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο, ισχύει δηλαδή η ανωτέρω εξαίρεση από την ετεροδικία, όσον αφορά αξιώσεις αποζημίωσης από αδικήματα (συνήθως από εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας) που πλήττουν όχι αναπόφευκτα, ως ανακλαστική συνέπεια του πολέμου, τον άμαχο πληθυσμό γενικά αλλά άτομα περιορισμένου κύκλου και συγκεκριμένου τύπου που δεν έχουν σχέση με τις ένοπλες συρράξεις και δεν μετέχουν καθοιονδήποτε τρόπο, άμεσα ή έμμεσα (λ.χ. με την παροχή ενίσχυσης ή την υπόθαλψη εμπολέμων), στις πολεμικές επιχειρήσεις. Ειδικότερα στην περίπτωση στρατιωτικής κατοχής, η οποία είναι και αυτή κατάσταση που προήλθε από ένοπλη σύρραξη με την παραδοσιακή μορφή του πολέμου και η οποία, κατά το άρθρο 43 του εθιμικά ισχύοντος Κανονισμού Νόμων και Εθίμων του Πολέμου που προσαρτάται στην Δ΄ Σύμβαση της Χάγης του 1907, δεν επιφέρει μετάσταση κυριαρχίας ούτε κατάργηση καταρχήν των νόμων του κατεχόμενου κράτους που οφείλει να σέβεται η κατέχουσα δύναμη, δεν καταλαμβάνονται από την ετεροδικία (κρατική ασυλία) οι εγκληματικές πράξεις των οργάνων της κατέχουσας αυτής δύναμης, οι οποίες τελούνται κατά κατάχρηση της κυριαρχικής τους εξουσίας, ως αντίποινα για πράξεις δολιοφθοράς αντιστασιακών ομάδων, σε βάρος συγκεκριμένων και περιορισμένου σχετικά αριθμού παντελώς αμέτοχων και αθώων πολιτών, κάτι άλλωστε που προσκρούει και στη γενικά παραδεγμένη από τους πολιτισμένους λαούς αρχή, κατά την οποία ένας άνθρωπος δεν πρέπει να τιμωρείται για τις πράξεις κάποιου άλλου (βλ. και άρθρο 50 του ως άνω Κανονισμού, κατά το οποίο δεν επιβάλλεται συλλογικά στους κατοίκους της κατεχόμενης χώρας χρηματική ή άλλη ποινή για ατομικές πράξεις, για τις οποίες δεν είναι δυνατόν να θεωρηθούν ως αλληλέγγυα υπεύθυνοι).

Μειοψηφούσα γνώμη τεσσάρων μελών του Δικαστηρίου, ήτοι του Προέδρου του Αρείου Πάγου Στεφ. Ματθία και των Αρεοπαγιτών Γεωργ. Ρήγου, Θεοδ. Μπάκα και Κωνστ. Βαρδαβάκη δέχεται τα ακόλουθα: "Στην κατά την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Ετεροδικία των Κρατών του 1972 εξαίρεση από τον κανόνα της κρατικής ασυλίας δεν περιλαμβάνονται αδικοπραξίες από ένοπλες εν γένει συγκρούσεις. Σύμφωνα με διευκρίνιση η οποία περιέχεται στο Σχέδιο του ΟΗΕ του 1991 "Jurisdictional Immunities of States and their Property", σχετικά με το άρθρο 12, δεν καλύπτεται, από την ως άνω εξαίρεση οποιαδήποτε αξίωση πηγάζει από "καταστάσεις στις οποίες εμπλέκονται ένοπλες συγκρούσεις" (situations involving armed conflicts). Η διατύπωση είναι ευρύτατη. Δεν γίνεται λόγος για "πολεμικές ενέργειες" ή "πολεμικές συρράξεις" αλλά για κάθε είδους και υπό οποιεσδήποτε περιστάσεις "ένοπλες συγκρούσεις". Δεν γίνεται διάκριση μεταξύ επιτιθεμένου ή θύματος της επίθεσης, ούτε ενδιαφέρει το είδος της σύγκρουσης ή οι συνέπειες από αυτήν ούτε αν περιορίστηκε μεταξύ στρατιωτικών σχηματισμών ή επεκτάθηκε και σε βάρος αμάχων. Αρκεί να πρόκειται για "καταστάσεις στις οποίες εμπλέκονται ένοπλες συγκρούσεις". Η ευρύτητα αυτή είναι εύλογη. Διότι, τα κράτη, τα οποία υπέγραψαν διεθνείς συμβάσεις για την κρατική ασυλία ή επεξεργάζονται σχέδια τέτοιων συμβάσεων, θέλουν, προφανώς, να απολαμβάνουν της ασυλίας όχι μόνο για απαιτήσεις αποζημίωσης από συντεταγμένες στρατιωτικές επιχειρήσεις αλλά για το σύνολο των αξιώσεων από ένοπλες συγκρούσεις. Επιπλέον η ευρύτητα αυτή είναι σύμφυτη προς τα πράγματα. Διότι οι ένοπλες συγκρούσεις αποτελούν εκδηλώσεις δυναμικής αναμέτρησης και, κατά κανόνα, ωμής αλληλοεξόντωσης. Προσλαμβάνουν ποικίλες μορφές, μεταξύ των οποίων και η ένοπλη αντίσταση από την κατεχόμενη χώρα, καθώς και η προσπάθεια της κατέχουσας χώρας να καταστείλει με τα όπλα την αντίσταση αυτή. Οι μορφές αυτές συμπλέκονται και αλληλεξαρτώνται. Απόπειρα κατάτμησης μιας ένοπλης αναμέτρησης σε επιμέρους φάσεις, ώστε ορισμένες από αυτές να θεωρηθούν έξω από την ένοπλη σύγκρουση, είναι τεχνητή και δεν ανταποκρίνεται στα πράγματα. Κάθε διαχωρισμός, προκειμένου ορισμένα, επιλεκτικώς, τμήματα να υπαχθούν στα δικαστήρια του ετέρου των κρατών, μολονότι και τα τμήματα αυτά συνέχονται με τη σύγκρουση, ως όλον, αποτελεί νομικιστική εκ των υστέρων επινόηση. Πρέπει συνεπώς, κατά τη μειοψηφία, να γίνει δεκτό ότι τα κράτη απολαμβάνουν ασυλίας έναντι κάθε αξίωσης που πηγάζει από κατάσταση στην οποία εμπλέκεται ένοπλη εν γένει σύγκρουση μεταξύ τους. Επιβεβαίωση της ερμηνείας αυτής αποτελεί και το γεγονός ότι, παρά τους τόσους πρόσφατους πολέμους και τις τόσες θηριωδίες που διαπράχθηκαν κατά τη διάρκειά τους, δεν φαίνεται να υπάρχει καμιά, σε ολόκληρο τον κόσμο, δικαστική διεκδίκηση αποζημίωσης από πολεμικά γεγονότα και μάλιστα κατ' απόκλιση από τον

κανόνα της ετεροδικίας".

Επειδή στην προκειμένη περίπτωση το Δικαστήριο της ουσίας, με αναφορά στην αγωγή, τα πραγματικά περιστατικά της οποίας λογίζονται ως ομολογημένα λόγω της ερημοδικίας του αναιρεσειόντος-εναγομένου, δέχθηκε τα εξής: Οι Γερμανοί, καταλαβαίνοντας ότι οι επιτυχίες των συμμαχικών στρατευμάτων στα μέτωπα του πολέμου θα είχαν ως αποτέλεσμα την ένταση της αντίστασης των ελληνικών απελευθερωτικών δυνάμεων, άρχισαν συστηματική τρομοκρατία με ομαδικές εκκαθαριστικές επιχειρήσεις και εκτελέσεις αθώων πολιτών, για να καταπτοήσουν τους αγωνιζόμενους και να μειώσουν την ένταση του αγώνα τους. Έτσι για το σκοπό αυτό στις 10 Ιουνίου του 1944 οι Γερμανοί της Γκεστάπο και των SS Λιβαδειάς μεταμφίεσαν 20 στρατιώτες τους με ελληνικές ενδυμασίες και με δύο αυτοκίνητα κατευθύνθηκαν προς την Αράχωβα. Τα αυτοκίνητα αυτά ακολουθούσαν άλλα γερμανικά. Στο δρόμο πυροβολούσαν και σκότωναν κάθε Έλληνα που συναντούσαν. Στο Δίστομο έφθασαν κατά το μεσημέρι και άρχισαν τις λεηλασίες. Ύστερα κατευθύνθηκαν προς το χωριό Στείρι. Στο δρόμο όμως οι μεταμφιεσμένοι Γερμανοί των δύο πρώτων αυτοκινήτων έπεσαν σε ενέδρα Ελλήνων Ανταρτών, οι οποίοι σκότωσαν 18 Γερμανούς και τον ένα από τους δύο Έλληνες οδηγούς. Τότε οι Γερμανοί για να εκδικηθούν γύρισαν στο Δίστομο όπου και διέταξαν όλους τους κατοίκους να κλειστούν στα σπίτια τους. Ύστερα κύκλωσαν το χωριό, τοποθέτησαν στις εξόδους φρουρούς και άρχισαν την ομαδική σφαγή, όμοια της οποίας σε θηριωδία δεν γνώρισε η ανθρωπότητα στο πέρασμα των αιώνων. Αξιωματικοί, υπαξιωματικοί και στρατιώτες, αφού εκτέλεσαν τους 12 ομήρους που είχαν μαζί τους, διαμοιράστηκαν σε ομάδες και περιεχόμενοι τις οικίες, ενέπιπταν ως άγρια θηρία κατά των δύστυχων κατοίκων του Διστόμου, σφάζοντας, σκοτώνοντας, βιάζοντας γυναίκες και παρθένας, ξεκοιλιάζοντας εγκύους. Γέροι, νέοι, γυναίκες, ανήλικα αγόρια και κορίτσια και νήπια ακόμη ήταν τα θύματα της αιμοβόρας μανίας τους. Από το σύνολο των θυμάτων της εκδικητικής μανίας των οργάνων του Γ' Ράιχ, διάδοχο του οποίου είναι το αναιρεσειόν-εναγόμενο, διακόσια ένα (201) που ειδικά προσδιορίζονται ήταν μέλη των οικογενειών (γονείς, τέκνα, αδελφοί, παππούδες, γιαγιάδες, γαμβροί, νύμφες) των αναιρεσιβλήτων-εναγόντων, οι οποίοι αξιώνουν, εκτός άλλων, τα αναφερόμενα ποσά για την ψυχική οδύνη, την οποία υπέστησαν από την υπό τις ανωτέρω συνθήκες απώλεια των οικείων τους αυτών. *Ενόψει των παραδοχών αυτών και δεδομένου ότι οι ανωτέρω αδικοπραξίες (ανθρωποκτονίες που συνιστούν ταυτόχρονα και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας) αφορούσαν συγκεκριμένα άτομα περιορισμένου σχετικά αριθμού και κατοίκους ορισμένου τόπου, τα οποία δεν είχαν καμία απολύτως σχέση με την αντάρτικη ομάδα που προκάλεσε, στα πλαίσια της αντιστασιακής της δράσης, τη θανάτωση των μετεχόντων σε επιχείρηση κατατρομοκρατήσης του πληθυσμού μεταμφιεσμένων γερμανών στρατιωτών, ότι οι εν λόγω ειδικθείς ανθρωποκτονίες, οι οποίες, κατ' αντικειμενική κρίση, δεν ήταν σε καμία περίπτωση αναγκαίες για τη διατήρηση της στρατιωτικής κατοχής ή την καταστολή της αντιστασιακής δράσης, τελέστηκαν στο έδαφος του κράτους του forum, από όργανα του Γερμανικού Γ' Ράιχ, κατά κατάχρηση της κυριαρχικής τους εξουσίας και ότι τα όργανα αυτά του αναιρεσειόντος ήταν παρόντα κατά το χρόνο των αδικημάτων τούτων, οι σχετικές αξιώσεις αποζημίωσης και χρηματικής ικανοποίησης υπάγονταν στη διεθνή δικαιοδοσία του Δικαστηρίου της ουσίας που δίκασε, ως εξαιρούμενες από το προνόμιο της ετεροδικίας, σύμφωνα με τον κανόνα του διεθνούς εθιμικού δικαίου που κατά τα ανωτέρω έχει διαμορφωθεί.* Επομένως το δικαστήριο της ουσίας, το οποίο δέχθηκε ότι είχε διεθνή δικαιοδοσία να εκδικάσει τις σχετικές αξιώσεις αποζημίωσης και χρηματικής ικανοποίησης των αναιρεσιβλήτων-εναγόντων με τη διαφορετική αιτιολογία ότι το αναιρεσειόν-εναγόμενο δεν μπορούσε να επικαλεστεί το δικαίωμα της ετεροδικίας, το οποίο είχε έμμεσα αποποιηθεί, αφού οι πράξεις για τις οποίες ενάγεται είχαν τελεστεί από τα όργανά του κατά παραβίαση κανόνων του διεθνούς αναγκαστικού δικαίου (άρθρο 46 του προσαρτημένου στη Δ' Σύμβαση της Χάγης του 1907 Κανονισμού) και δεν είχαν το χαρακτήρα πράξεων κυριαρχικής εξουσίας,

έκρινε ορθά κατ' αποτέλεσμα σχετικά με το ζήτημα της ύπαρξης διεθνούς δικαιοδοσίας του και

είναι αβάσιμοι οι αντίθετοι τρίτος και τέταρτος λόγοι της αναίρεσης, με τους οποίους αποδίδεται στο Δικαστήριο της ουσίας ότι υπέπεσε στις πλημμέλειες α) του αριθ. 4 του άρθρου 559 Κ.Πολ.Δ., υπερβαίνοντας την κατά τα άρθρα 3 και 4 του ίδιου Κώδικα διεθνή δικαιοδοσία των ελληνικών δικαστηρίων και β) του αριθ. 14 του ως άνω άρθρου 559 Κ.Πολ.Δ. παραλείποντας παρά το νόμο να κηρύξει απαράδεκτη την αγωγή για έλλειψη διεθνούς κατά τα ανωτέρω δικαιοδοσίας (διαδικαστικής προϋπόθεσης της δίκης).

Μειοψηφούσα γνώμη των ιδίων ως άνω τεσσάρων μελών του Δικαστηρίου δέχεται τα ακόλουθα:
"Υπό τα περιστατικά που εκτίθενται πιο πάνω, και που αποτελούν τις αναιρετικώς ανέλεγκτες πραγματικές παραδοχές της προσβαλλόμενης απόφασης, η ομαδική σφαγή των αμάχων στο Δίστομο, όπως περιγράφεται, οσοδήποτε φρικιαστική και ειδεχθής, συνέχεται προς την ένοπλη σύγκρουση μεταξύ των Ελλήνων ανταρτών και των στρατιωτικών δυνάμεων του εχθρού. Πράγματι, σύμφωνα με τις παραδόσεις αυτές: α) η "τρομοκρατία" και οι "εκκαθαριστικές επιχειρήσεις και εκτελέσεις αθώων πολιτών" έγιναν από τις γερμανικές δυνάμεις κατοχής "για να καταπτοήσουν τους αγωνιζομένους και να μειώσουν την ένταση του αγώνα τους", επειδή "οι επιτυχίες των συμμαχικών στρατευμάτων στα μέτωπα του πολέμου θα είχαν ως αποτέλεσμα την ένταση της αντίστασης των ελληνικών απελευθερωτικών δυνάμεων". β) Οι Γερμανοί "πυροβολούσαν και σκότωναν κάθε Έλληνα που συναντούσαν για τον ως άνω σκοπό, της καταπτόησης των αγωνιζομένων και της μείωσης της έντασης του αγώνα τους. Η δράση αυτή εντάσσεται, υπό τα εκτιθέμενα, στην πολεμική αναμέτρηση. γ) Καθ' οδόν προς το χωριό Στείρι "έπεσαν σε ενέδρα Ελλήνων ανταρτών, οι οποίοι σκότωσαν 18 Γερμανούς", στα πλαίσια της ίδιας προφανώς ένοπλης αναμέτρησης. δ) "Τότε οι Γερμανοί για να εκδικηθούν γύρισαν στο Δίστομο όπου... κύκλωσαν το χωριό... και άρχισαν την ομαδική σφαγή". Συνεπώς και η σφαγή αυτή εντάσσεται στην ένοπλη σύγκρουση. Συνέχεται χρονικώς και αιτιωδώς προς τη θανάτωση των 18 στρατιωτών που προηγήθηκε, αφού αποτελεί την απάντηση στην αμέσως προηγηθείσα πράξη αυτή αντίστασης. Απάντηση ασφαλώς δυσανάλογη και θηριώδη, οπωσδήποτε όμως αναγόμενη στην ένοπλη σύγκρουση, αφού στο πλαίσιο αυτής έλαβε χώρα, ως πράξη συλλογικών αντιποίνων κατά του αντιπάλου. Εξάλλου εξαίρεση από την κρατική ασυλία του Γερμανικού Δημοσίου δεν μπορεί να θεμελιωθεί ούτε στην παραβίαση διεθνών κανόνων που συνιστούν *jus cogens*, δεδομένου ότι δεν υφίσταται διαμορφωμένο έθιμο σύμφωνα με το οποίο η παραβίαση αυτή αποτελεί σιωπηρή παραίτηση από την ασυλία του κράτους. Επομένως οι ένδικες αξιώσεις δεν μπορούσαν, κατά τη μειοψηφούσα γνώμη, να εκδικαστούν από τα Ελληνικά Δικαστήρια, διότι το Γερμανικό Δημόσιο απολάμβανε ως προς αυτές ετεροδικίες (κρατικής ασυλίας). Γι' αυτό ο λόγος αναίρεσης από το άρθρο 559 αριθ. 4 του Κ.Πολ.Δ. είναι, κατά τη μειοψηφία, βάσιμος, και έπρεπε η προσβαλλόμενη απόφαση να αναιρεθεί και να απορριφθεί η αγωγή (άρθρο 580 παρ. 1 Κ.Πολ.Δ.)."

Επειδή οι λόγοι αναίρεσης που προβλέπονται από τις διατάξεις των αριθ. 1 και 19 του άρθρου 559 Κ.Πολ.Δ. αναφέρονται αφενός στην παραβίαση κανόνα του ουσιαστικού δικαίου και αφετέρου στην έλλειψη νόμιμης βάσης της απόφασης του δικαστηρίου της ουσίας σχετικά με την εφαρμογή κανόνα ουσιαστικού δικαίου. Συνεπώς οι ανωτέρω λόγοι αναίρεσης δεν στοιχειοθετούνται όταν αφορούν παραβιάσεις δικονομικών διατάξεων όπως είναι και αυτές των άρθρων 3 και 4 Κ.Πολ.Δ. για τη διεθνή δικαιοδοσία των ελληνικών δικαστηρίων, από τις οποίες προκύπτει εξαίρεση και για τις αλλοδαπές πολιτείες που έχουν ετεροδικία με βάση το διεθνές εθιμικό δίκαιο. Επομένως ο πρώτος από τον αριθ. 1 του άρθρου 559 Κ.Πολ.Δ. λόγος της αναίρεσης, με τον οποίο προβάλλεται η αιτίαση ότι το Δικαστήριο της ουσίας με το να κρίνει ότι έχει δικαιοδοσία παραβίασε το διεθνή εθιμικό κανόνα για την ετεροδικία των κρατών σχετικά με πράξεις κυριαρχικής εξουσίας και ο δεύτερος από τον αριθ. 19 του ίδιου άρθρου 559 Κ.Πολ.Δ. λόγος της αναίρεσης, με τον οποίο προσάπτεται στην προσβαλλόμενη απόφαση ότι δεν έχει νόμιμη βάση ως προς τη διαπίστωση διεθνούς εθιμικού κανόνα εξαίρεσης από την ετεροδικία, πρέπει να απορριφθούν προεχόντως ως απαράδεκτοι, διότι με αυτούς πλήττεται η προσβαλλόμενη απόφαση για παραβίαση, ευθέως και εκ

πλαγίου, κανόνων που έχουν δικονομικό χαρακτήρα.